

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 72
beeld: Digitale Beeldbank

Regionaal modernisme

De monumenten vormden van het dorp de historische ruggengraat. Ze dienden als voorbeeld en als inspiratiebron. Zaanse architecten en aannemers konden hier op de beproefde manier bouwen, zoals eerder in de Zaanse Schans. Historiserende houten nieuwbouw kreeg op verschillende plaatsen in Westzaan de ruimte: niet van een oud-Zaans monument te onderscheiden. Ook in de andere nieuwbouw drong echter de Zaanse vormtaal door. Strikt navolgen van de 18de en 19de-eeuwse voorbeelden was daarbij niet altijd nodig. Bouwen in de geest van de 18de en 19de eeuw was al genoeg. Stijlvol was bijvoorbeeld de reeks nieuwe houten huizen aan de Zeilenmakersstraat (2016), midden in het Westzaanse beschermde dorpsgezicht. Ook de verschillende bouwplannen op de voormalige houtwerven van Rote in Westzaan-Zuid mogen genoemd worden.

Hier werd een Zaanse invulling van het 'regionaal modernisme' zichtbaar. Het regionale modernisme was een nieuwe stroming in de internationale architectuur die sinds de eeuwwisseling op veel meer plaatsen doorbrak. De internationale modernistische stijl met zijn rechthoekige vormen was tot op de bodem verkend. In de ontwerpen kwam steeds meer ruimte voor regionale invloeden, vooral op plaatsen waar die invloeden zich overtuigend opdrongen. De Zaanstreek was zo'n plaats (Jones (red), (2014), 402-408).

Het tempo van de historiserende nieuwbouw en het regionaal modernisme volgde vanzelfsprekend de algemene golven van welvaart en terugslag. Na de eerste veelbelovende aanzet van de historiserende nieuwbouw in de jaren '70 volgde een vertraging in de sombere jaren tachtig. De jaren '90 lieten een nieuwe opleving zien. Na de financiële crisis van 2008 volgde vanaf 2013 een derde periode waarin Westzaan verrijkt werd met zowel historiserende nieuwbouw als regionaal modernisme.

Ook in Zaandam

Zaandam had in de wederopbouwtijd zonder omzien gekozen voor de modernistische stijl. Deze stijl met haar stelregel 'vorm volgt functie' was meestal hoekig en altijd overzichtelijk. Bovendien was het rechtlijnig bouwen economisch. Modernistische flatwijken en winkelcentra verrezen tijdens de wederopbouw overal. Ze konden snel gerealiseerd worden. In hun eenvoud hadden

ze wel een gemeenschappelijk nadeel. Ze waren uitwisselbaar. Overal zag men hetzelfde.

De consument die meer wilde dan snel een boodschap doen, kwam te kort. Strak en overzichtelijk was voor hem niet de laatste wens. Een winkelstraat mocht ook verrassingen herbergen met bijvoorbeeld bochten, doorkijkjes en rustpunten voor het oog. Een terrasje, een lunchroom. Voor echt 'winkelen' ging hij naar een oud stadscentrum. Zaankanters prezen de centra van Amsterdam, Haarlem en Alkmaar. Het winkelcentrum langs de Gedempte Gracht en de Peperstraat in Zaandam was met al zijn overzichtelijkheid de mindere. Tussenoplossingen zoals de grote winkelpaviljoens, die in het laatste kwart van de eeuw midden op de Gedempte Gracht werden neergezet, werkten niet. Ze braken weliswaar de 'zichtlijnen' maar boden niet meer gezelligheid.

Tegen de eeuwwisseling beseften de ontwikkelaars dat het anders moest. Aan de Zaanse burgers werden foto's voorgelegd. Wat vonden ze aantrekkelijk aan de Zaan? Wat was het kenmerk van de streek? Het antwoord was duidelijk. Zaans stond voor groen en wit. Voor hout. Voor de Zaanse Schans. Zaans waren ook de monumentale fabrieken van rond 1900. Niet Zaans was de hoekige modernistische stijl. Die zag men overal. Het was duidelijk dat een terugkeer naar historische Zaanse kleuren en vormen een kans bood. Nieuwbouw in die geest paste ook in een modern winkelcentrum. De bezoekers vroegen erom. Het

regionaal modernisme had wortel geschoten. Ook in Zaandam.

Met dit voor ogen gooide het Zaanse gemeentebestuur rond de eeuwwisseling het roer volledig om. Zaans groen en bouwvormen uit de 18de en 19de eeuw kregen een kans. Groen, wit en hout waren een uitdrukking van de 'geest van de plaats', de 'genius loci', zoals Soeters, de leidende architect het uitdrukte.

Inverdan

Architect Soeters was van het hele project 'Inverdan' de geestelijke vader. Zijn plan omvatte niet alleen het winkelcentrum maar strekte zich uit over de wijde omgeving.

Op de Gedempte Gracht verdwenen de sombere winkelpaviljoens. In plaats daarvan werd midden tussen de winkels de 'gracht' opengelegd, een van de vele oude poldersloten. De Europese Unie, intussen overtuigd van zin en nut, gaf er zelfs subsidie voor. Bruggetjes van allerlei snit verbonden de oevers. Op gezette afstanden verschenen boven de gracht kleine panden in een historische uitvoering, alle verschillend. Niet economisch verantwoord, wel aantrekkelijk voor de bezoeker. Na enige tijd volgden, zij het aarzelend, de winkels rondom met een nieuwe passende voorgevel. Bezoekers begonnen stilaan iets te herkennen van wat ze ook tegenkwamen in de Zaanse Schans of in een van de Zaanse beschermde dorpsgezichten.

Kroon op Soeters' werk was het Zaanse stadhuis (2012). De hoge groen met witte gevels volgden de historische Zaanse houtbouw maar wel in moderne materialen. Naast het stadhuis verrees een hotel, aan alle zijden bezet met Zaanse geveltjes. Het gebouw werd al meteen een icoon. Toeristen stonden erop om in het 'geveltjeshotel' te overnachten. Een bochtige wandel- en fietsroute voerde er heen, omringd door winkeltjes in Zaanse stijl. Ook aan de westkant van de spoorbaan verschenen huizen en hotels in Zaanse vormen en kleuren. Zaandam was ineens niet meer alleen de veraf gelegen Zaanse Schans. Het oude centrum zelf reikte nu aan het verleden de hand. (Beukers (red), 2012, p 587-603; p 733-789).

